

**DETERMINING THE READINESS OF FUTURE PRESCHOOL
EDUCATION SPECIALISTS TO FORM THE BASIS
OF SOCIAL AND CIVIL COMPETENCE
OF CHILDREN OF EARLY AGE**

**СТАНОВЛЕННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО ФОРМУВАННЯ ОСНОВ
СОЦІАЛЬНО-ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ**

Tetiana Ponomarenko¹

Tetiana Shynkar²

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-355-2-28>

Abstract. The study determined the relevance of the problem of preparation of future specialists of preschool education for the formation of the foundations of social and civic competence of young children. Attention is drawn to the importance of studying the phenomenon of early childhood, the formation of a comprehensive, harmoniously developed personality of the child precisely at the early stages of its development, which necessitates the need to ensure the quality of professional training of future specialists of preschool education, in particular, the formation of their readiness for the formation of the specified competence of children. The essence of a number of scientific works related to the problem under investigation is briefly characterised. The purpose and tasks of the research are defined. Its methodological, theoretical and methodical foundations are outlined. The peculiarities of the mental and emotional development of young children, their self-esteem, self-awareness, which determine the possibility of forming the foundations of their social and civic competence in the totality of its components

¹ Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of the Chair of Preschool Education,
Faculty of Pedagogical Education of Borys Hrinchenko Kyiv University, Ukraine

² Candidate of Pedagogical Sciences,
Senior Lecturer of the Chair of Preschool Education,
Faculty of Pedagogical Education of Borys Hrinchenko Kyiv University, Ukraine

(value-motivational, cognitive, activity, emotional) are revealed. Certain negative trends are evident in educational interaction and communication between educators and children, such as an authoritarian style of communication and a predominance of group activities with toddlers. Additionally, there is a noticeable imbalance towards negative evaluation of children's activities as opposed to positive evaluation. Other concerning factors include the transfer of methods used to raise older preschool children to the educational process of young children and a lack of dialogue and interpersonal interaction. Approaches to determining the content of managerial and pedagogical competence of future specialists in preschool education are outlined. The components of the studied competence (health-saving, design, organisational and methodological, communicative, leadership, regulatory and legal) are determined in accordance with the professional standard "Head (Director) of Preschool Education Institution". Based on the analysis of the results of the theoretical, methodological and methodological foundations of the study, this article presents the ascertaining stage of the experimental part of the research. In order to study the state of formation of future preschool education specialists' readiness to form the foundations of social and civic competence of young children, the specifics of the development of the components of the studied readiness were investigated: motivational (motivation of managerial and pedagogical activities of learners to form the specified competence of children within certain groups of motives – social, professional, personal development, external attractiveness of managerial activities, etc.) as well as cognitive and active (managerial and pedagogical knowledge, skills, abilities within the competences outlined on the basis of the professional standard "Head (Director) of Preschool Education Institution". The analysis of the results of the ascertaining stage of the experiment allows confirming the relevance of the research problem and determining further prospects for the effective formation of the studied readiness in the aggregate of its components. Further research is needed to determine and test the effectiveness of pedagogical support in shaping the readiness of future preschool education specialists to form the foundations of social and civic competence of young children.

1. Вступ

На сучасному етапі розвитку вітчизняного суспільства актуальною проблемою є вивчення феномену раннього дитинства, дослідження процесу становлення всебічно, гармонійно розвиненої особистості дитини саме на ранніх етапах її розвитку. Розуміння важливого значення розвитку дітей раннього віку зумовлює підвищення вимог соціуму до фахівців дошкільної освіти, від яких повною мірою залежить ефективність розвитку малюків у межах усіх освітніх напрямів Державного стандарту дошкільної освіти [10], формування основ їх життєво необхідних компетентностей. Тож особливої актуальності набуває проблема якісної професійної підготовки фахівців дошкільної освіти до виховання, розвитку дітей раннього віку в системі університетської педагогічної освіти.

Аналіз теоретичних засад дослідження засвідчує глибокий істотний інтерес до проблеми підготовки майбутніх фахівців у галузі виховання й розвитку дітей раннього й дошкільного віку (Л. Артемова, Г. Беленька, О. Богініч, А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Денисенко, О. Кононко, І. Луценко, М. Машовець, Т. Поніманська, Г. Сухорукова та ін.), зокрема, підготовки студентів до педагогічного менеджменту в дошкільній освіті (Г. Загорченна, Г. Кравченко, Ю. Манилюк, О. Усик, Р. Шаповал, А. Яциник та ін.). Особливості формування професійної готовності фахівців у галузі освіти дітей раннього й дошкільного віку за освітніми рівнями відповідно до стандартів вищої освіти в Україні відображено в дослідженнях Л. Артемової, А. Богуш, В. Бондаря, Г. Беленької, О. Богініч та ін.

У сучасних наукових дослідженнях певна увага приділяється проблемі професійної підготовки студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта другого (магістерського) рівня вищої освіти (Г. Беленька, К. Крутій, Н. Лисенко, Л. Машкіна, І. Улюкаєва). Зокрема вивчаються різні аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти в країнах Європи, США, Австралії (Л. Зданевич, Н. Мельник, М. Олійник). Досліджується проблема організаційно-методичного забезпечення підготовки магістрантів у вітчизняних закладах вищої педагогічної освіти (В. Берека, О. Бутенко, О. Гура, Г. Загорченна, В. Кушнір, Н. Мачинська).

Сучасні вітчизняні теоретико-методичні засади освіти дітей раннього віку ґрунтуються на положеннях концепції розвитку дітей раннього віку (Н. Гавриш, Т. Піроженко, О. Рейпольська). Ученими вивча-

ються особливості становлення психічних процесів у дітей раннього віку (Г. Смольникова); особливості виховання й розвитку дітей третього року життя (Л. Кузьмук); зміст, педагогічні умови особистісного розвитку дітей раннього віку (О. Кононко); особливості комплексного підходу до освіти дітей раннього віку (О. Бурковська). Окремі аспекти сучасної освіти малюків в різних типах закладів дошкільної освіти представлено в наукових дослідженнях І. Гречишкіної, І. Макаренко, В. Паніної, О. Саприкіної, Н. Шкляр.

У ряді досліджень вивчаються різні аспекти проблеми морального виховання дітей на етапі раннього й дошкільного дитинства (Л. Артемова, З. Борисова, Н. Горобаха, Л. Крайнова, В. Павленчик, Т. Поніманська, Т. Фасолько та ін.). Зокрема результати аналізу ряду досліджень свідчать про вивчення проблем: виховання моральних якостей дітей у дітей раннього й дошкільного віку (Г. Беленька, З. Борисова, А. Гончаренко, Г. Григоренко, А. Матусик, Т. Фасолько та ін.); становлення колективних взаємин дітей у різних вікових групах закладу дошкільної освіти (Л. Артемова та ін.); формування моральної поведінки дітей раннього й дошкільного віку, що залежить від змісту та способів організації їхньої діяльності, від особливостей налагодження стосунків з однолітками та дорослими (Л. Артемова, Н. Горобаха, О. Мельничук, В. Павленчик, Т. Поніманська, Т. Фасолько та ін.).

Таким чином, результати аналізу теорії й практики досліджуваної проблеми дали змогу констатувати наявність наукового підґрунтя щодо можливості її вирішення. Водночас теоретико-методичні основи становлення готовності майбутніх фахівців дошкільної освіти до формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку не були предметом спеціального наукового дослідження.

Актуальність проблеми дослідження зумовила його мету й завдання.

Метою дослідження визначається теоретичне обґрунтування й експериментальна перевірка ефективного становлення готовності майбутніх фахівців дошкільної освіти до формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку.

Завданнями дослідження є такі:

1. Дослідити теоретико-методичні засади становлення готовності майбутніх фахівців дошкільної освіти до формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку.

2. Розробити критерії, показники й схарактеризувати рівні розвитку готовності майбутніх фахівців дошкільної освіти до формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку.

3. Визначити й обґрунтувати педагогічний супровід ефективного становлення готовності майбутніх фахівців дошкільної освіти до формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку.

4. Експериментально перевірити ефективність педагогічного супроводу успішного становлення готовності майбутніх фахівців дошкільної освіти до формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку.

2. Методологічні, теоретичні, методичні основи дослідження

Непростий соціально-політичний, економічний стан в нашій державі зумовлює підвищення соціально-громадянської активності українських громадян. Не зважаючи на те, що патріотичні, соціально-громадянські почуття об'єднали українців у єдиний спротив і мільйони людей готові захищати незалежність України, в сучасному вітчизняному соціумі в різних соціальних і вікових групах нерідко спостерігаються прояви соціальної байдужості, дефіцит гуманності, доброзичливості, емпатії, патріотизму, «соціальної анемії» [4]. Тож проблема формування, вдосконалення соціально-громадянської компетентності громадян зостається актуальною, недостатньо дослідженою. При цьому, на думку науковців і практиків у галузі освіти дітей раннього й дошкільного віку, починати психолого-педагогічний супровід становлення означеної компетентності необхідно на ранніх етапах розвитку дитини.

У період раннього віку дитина починає оволодівати основами соціально-моральної компетентності: орієнтуватися в суспільстві, розуміти іншу людину, її настрій, потреби, особливості поведінки, вчиться поважати, допомагати, поступатися, турбуватися про інших, обирати відповідні ситуації спілкування та спільної діяльності, наслідувати дорослих, активно спілкуватися з дітьми, гратися разом, проявляти самостійність, людяність, самолюбність, спостережливість, відповідальність, справедливість, самовладання, креативність тощо, дотримуватися соціальних вимог, прагнути визнання власних чеснот людьми, усвідомлювати свої моральні якості [13].

Вже на третьому році життя малюки починають порівнювати себе з іншими людьми, в результаті чого в них поступово з'являється певна самооцінка, прагнення відповідати вимогам дорослих. Формується почуття гордості, сорому, елементарні рівні домагань. Одним із свідчень розвитку свідомості упродовж третього року життя є позитивно забарвлене твердження про себе «Я гарний!», позитивне ставлення до похвали дорослого, намагання самостійно повторити позитивну дію, прагнення до активних самостійних дій. У дитини розвивається здатність розуміти емоційний стан іншої людини. Вона виявляє свідоме прагнення втішити засмучену людину, обняти її, поцілувати, дати їй іграшку або солодоці. Це свідчить про здатність згадувати свої попередні емоції, почуття, діяти відповідно до власного досвіду [14].

На третьому році життя здійснюється інтенсивний розвиток емоційної сфери малюків. Спостерігаються прояви емпатії, коли співпереживання й співчуття стають причиною сприяння, результативної емпатійної поведінки. Сутнісним досягненням є прояви соціальної орієнтації, як особливої специфічної внутрішньої діяльності, пов'язаної зі сприйняттям іншої людини, її емоційних станів.

Одним із важливих результатів повноцінного розвитку особистості є набування нею соціально-моральної компетентності в сукупності її компонентів (ціннісно-мотиваційного, когнітивного, діяльнісного, емоційного). Про наявність соціально-моральної компетентності трирічної дитини в межах її вікових можливостей свідчить розвиток таких форм активності як емоційна (сприйнятлива до подій, орієнтується в настроях людей, здатна стримувати негативні прояви в присутності сторонніх тощо); соціальна (товариська, чуйна, виявляє інтерес до дорослих та однолітків, відкрита для контактів, привітна); моральна (орієнтується в елементарних моральних правилах і нормах поведінки, намагається вчиняти правильно, хоче бути приємною) [8].

Сучасний процес освіти дітей раннього віку здійснюється в різних видах діяльності, в процесі різноманітних форм роботи з дітьми в повсякденному житті. Використовуються спеціально організовані заняття, ігри-заняття інтегрованого типу, спеціальні ігрові вправи, ігри-імітації, психологічні етюди, вирішення «проблем іграшок», створення та розв'язання проблемних ситуацій, створення «куточків доброго настрою», складання книжок про кожную дитину, спостереження тощо [1; 13].

Разом з тим проблема формування основ соціально-моральної компетентності в дітей раннього віку є досить складною, недостатньо дослідженою. В результаті чого педагоги-практики нерідко переносять методику виховання дітей більш старшого дошкільного віку в освітній процес малюків, що згубно позначається на їх розвитку.

Сучасний освітній процес у групах дітей раннього віку відповідно до застарілих нормативів, орієнтований переважно на групові форми роботи. Проте істотні індивідуальні відмінності та психофізіологічні особливості дітей зумовлюють необхідність упровадження особистісно-орієнтованої моделі індивідуалізованого освітнього процесу. Вихователям груп дітей раннього віку важливо забезпечити діалоговий формат міжособистісної взаємодії вихователя й дітей. Переважання індивідуальних форм педагогічної роботи з малюками та організації їх взаємодії в групах з двох-трьох дітей мають забезпечувати комфортний, емоційно-позитивний для кожної дитини ритм і темп життєдіяльності [3].

Тож для становлення дитини раннього віку як особистості необхідно застосовувати методи, які активізують в неї оптимістичне, радісне самопочуття, гарний настрій, забезпечують можливість діяти самостійно, приймати прості рішення, сприяють розвитку елементарного самооцінювання, впевненості у собі, формуванню вміння бути приємною, виховуванню інтересу та поваги до інших людей [8].

На жаль, авторитарний стиль спілкування вихователя з дитиною частіше зустрічається в групах дітей раннього й молодшого дошкільного віку. Так, у групах дітей раннього віку багато уваги приділяється організації дітей, проведенню режимних моментів (одяганню на прогулянку, роздяганню, вкладанню спати тощо). Педагоги вважають, що через недостатній досвід малюків, їх певну беспорядність, неорганізованість, авторитарні способи спілкування з ними є більш ефективними. Тож у групах таких педагогів спостерігається домінування негативних оціночних впливів на відміну від позитивного оцінювання.

Однією з основоположних характеристик культури особистості є її здатність до конструктивної, соціально схвалюваної взаємодії із соціумом. Вкрай важливо з раннього дитинства формувати в дітей цю здатність, уміння розуміти соціальне довкілля й жити з ним у злагоді, формувати основи їх соціально-громадянської компетентності. Отже, проблема становлення готовності майбутніх фахівців дошкільної освіти

до формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку є актуальною, й потребує подальшого дослідження.

Результатом готовності фахівців до професійної діяльності визначається професійна компетентність. Однією з основних складових професійної компетентності майбутнього фахівця дошкільної освіти є його управлінська компетентність. Управлінська компетентність – це рівень, якого необхідно досягти випускнику закладу вищої педагогічної освіти.

Вона розглядається науковцями як готовність до професійної діяльності. До структури загальної психологічної готовності управління в галузі освіти включаються чотири компоненти: мотиваційний – сукупність мотивів, адекватних цілям та завданням управлінської діяльності; когнітивний – сукупність знань, необхідних для управлінської діяльності; операційний – сукупність умінь та навичок практичного вирішення управлінських завдань; особистісний – сукупність важливих для управлінської діяльності особистісних якостей (Л. Карамушка) [6].

На підставі означеного положення Н. Коломінський так визначає поняття й складники психологічної готовності особистості до управління в галузі освіти, «...психологічна готовність керівників освіти до управління – це комплекс мотивів, знань, умінь та навичок, особистісних якостей, які забезпечують ефективність управління в даній сфері» [7, с. 186].

Слід зазначити, що професійна педагогічна компетентність студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта першого (бакалаврського) рівня вищої освіти формується на основі професійного стандарту «Вихователь закладу дошкільної освіти» (2021 р.) [11]. Становлення професійної компетентності студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта другого (магістерського) рівня вищої освіти здійснюється в межах професійного стандарту «Керівник (директор) закладу дошкільної освіти» [12]. На засадах педагогічної компетентності з'являється необхідність формування компетентності управлінської. Тож на другому (магістерському) рівні вищої освіти доцільним є становлення компетентності студентів, яку правомірно називати управлінсько-педагогічною.

Також слід звернути увагу на те, що оскільки випускники спеціальності 012 Дошкільна освіта другого (магістерського) рівня вищої освіти будуть працювати не тільки на посадах директорів, вихователів-методистів закладів дошкільної освіти, а й на посаді вихователя різних вікових груп дітей раннього й дошкільного віку, то мова повинна

йти про педагогічний супровід становлення означеної компетентності не майбутніх управлінців у галузі дошкільної освіти, а саме майбутніх фахівців у сфері освіти дітей раннього й дошкільного віку.

Таким чином, опираючись на вищезначеному, вважаємо можливим сутність управлінсько-педагогічної компетентності майбутніх фахівців дошкільної освіти визначити як інтегровану, складну за змістом, соціально зумовлену якісь особистості, яка синтезує значну кількість особистісно-професійних характеристик, охоплює управлінсько-педагогічні цінності, мотиви, спеціальні знання, уміння й навички, особистісні якості, призначені для актуалізації в практиці управлінсько-педагогічної діяльності з метою підвищення її ефективності, оптимізації педагогічного процесу, розвитку дитини дошкільного віку. Складовими досліджуваної компетентності визначено здоров'язберезувальну, проєктувальну, організаційно-методичну, комунікативну, лідерську, нормативно-правову компетентності (за професійним стандартом «Керівник (директор) закладу дошкільної освіти»).

3. Сутність та результати констатувального етапу дослідження

На засадах аналізу результатів теоретико-методологічних, методичних засад дослідження було здійснено констатувальний етап експериментальної частини дослідження.

Для вивчення стану сформованості готовності майбутніх фахівців дошкільної освіти до формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку в процесі констатувального експерименту досліджувалися особливості розвитку основних компонентів досліджуваної готовності: мотиваційного (мотивації управлінсько-педагогічної діяльності студентів з формування означеної компетентності малюків у межах визначених груп мотивів – соціальних, професійних, особистісного розвитку, зовнішньої привабливості управлінської діяльності тощо) та когнітивно-діяльнісного (управлінсько-педагогічних знань, умінь, навичок у межах компетентностей, окреслених на засадах професійного стандарту керівника (директора) закладу дошкільної освіти) [12].

На підставі визначених компонентів готовності майбутніх фахівців дошкільної освіти до формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку визначено критерії розвитку досліджуваної готовності: мотиваційний, когнітивно-діяльнісний.

На основі аналізу результатів ряду наукових досліджень (В. Васильченко [4], А. Губа [5], С. Королюк [9] та ін.) визначено групи мотивів та їх складові, які є показниками розвитку досліджуваної готовності майбутніх фахівців. Показники когнітивно-діяльнісного критерію визначено на основі професійного стандарту керівника (директора) закладу дошкільної освіти) [12].

Отже, на констатувальному етапі експерименту передбачалося за критеріями й показниками розвитку досліджуваної готовності розкрити особливості стану її сформованості; на засадах аналізу отриманих результатів визначити рівні її розвитку в майбутніх фахівців дошкільної освіти.

В дослідженні брала участь група студентів спеціальності 012 «Дошкільна освіта» другого (магістерського) рівня вищої освіти денної й заочної форм навчання (всього 73 особи).

В якості методів наукового педагогічного дослідження використовувалися опитування та спостереження. Опитувальники застосовувалися для опитування майбутніх фахівців дошкільної освіти (студентів) та експертів (директорів, вихователів-методистів, вихователів закладів дошкільної освіти; викладачів закладу вищої педагогічної освіти спеціальності 012 «Дошкільна освіта», які здійснювали керівництво виробничою безвідривною, навчальною, виробничою практиками студентів в групах дітей раннього віку).

Зміст опитувальника 1 для студентів було сформульовано таким чином: «Шановний студенте!

Просимо Вас узяти участь у дослідженні проблеми «Становлення готовності майбутніх фахівців дошкільної освіти до формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку». Ваші відповіді сприятимуть розробці нових навчальних планів, робочих програм навчальних дисциплін (РПНД) для ефективної підготовки фахівців у галузі дошкільної освіти.

Інструкція: «Необхідно визначити особливості вмотивованості Вашої управлінсько-педагогічної діяльності щодо формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку в межах певних груп мотивів (соціальних, професійних, особистісного розвитку, зовнішньої привабливості управлінської діяльності тощо).

Дякуємо за співпрацю!»

№ з/п	Зміст мотивації управлінсько-педагогічної діяльності студентів спеціальності 012 «Дошкільна освіта» другого (магістерського) рівня вищої освіти щодо формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку в межах визначених груп мотивів	Рівні розвитку мотивації управлінсько-педагогічної діяльності студентів спеціальності 012 «Дошкільна освіта» другого (магістерського) рівня вищої освіти щодо формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку в межах визначених груп мотивів (в %)		
		високий	середній	низький
1) соціальних мотивів:				
1.1	здійснення такої соціально важливої діяльності як формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку;	45	53	2
1.2	власний реальний внесок у забезпечення, підвищення якості сучасної вітчизняної освіти дітей раннього віку;	41	56	3
1.3	формування, вдосконалення соціально-громадянської свідомості, національної культури в усіх учасників освітньої взаємодії з приводу формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку;	31	64	5
1.4	розробка, впровадження інноваційних педагогічних технологій в освітній процес закладу дошкільної освіти для формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку, що відповідають світовим освітнім стандартам;	46	52	2
	Середнє значення	41	56	3
2) професійних мотивів:				
2.1	здійснення особистісно орієнтованого супроводу формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку;	41	50	9

Chapter «Pedagogical sciences»

(Продовження Опитувальника 1)

2.2	підпорядкування супроводу формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку меті фізичного й психологічного благополуччя всіх учасників освітньої взаємодії;	43	49	8
2.3	створення матеріально-технічних та забезпечення соціально-педагогічних умов для ефективного формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку;	66	31	3
2.4	формування основ соціально-громадянської компетентності в дітей раннього віку на засадах Державного стандарту дошкільної освіти в межах освітнього напрямку «Дитина в соціумі»;	54	42	4
2.5	прийняття ефективних управлінських рішень у процесі формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку;	62	31	7
2.6	забезпечення взаємодії закладу дошкільної освіти з органами влади, громадськими організаціями, культурно-просвітницькими закладами, комерційними структурами, спонсорами для ефективного супроводу формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку;	38	44	18
2.7	створення позитивного іміджу закладу дошкільної освіти, його педагогів як умови та результату ефективного формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку;	57	24	19
2.8	педагогічний супровід набуття, вдосконалення педагогічного досвіду дорослих учасників освітньої взаємодії (педагогів, батьків вихованців) щодо формування соціально-громадянської компетентності освіти дітей раннього віку;	52	29	19
	Середнє значення	51	38	11

3) мотивів особистісного розвитку;				
3.1	самопізнання, самоаналіз, рефлексія власної професійної управлінсько-педагогічної діяльності в процесі формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку;	56	21	23
3.2	актуалізація власних компетентностей, особистісно-професійних якостей, здібностей, самореалізація в процесі формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку;	59	25	16
3.3	реалізація власного творчого управлінсько-педагогічного потенціалу (використання інноваційних педагогічних технологій, форм, методів в управлінні освітою дітей раннього віку; прийняття оригінальних, нестандартних управлінських рішень тощо) у процесі формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку;	61	17	22
3.4	подолання труднощів, вирішення проблем, пов'язаних з супроводом формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку, що сприяє особистісно-професійному самовдосконаленню, саморозвитку;	42	46	12
3.5	відчуття причетності до колективу учасників супроводу формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку, його становлення, розвитку, діяльності, традицій тощо;	68	19	13
3.6	усебічний, гармонійний особистісно-професійний саморозвиток у процесі супроводу формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку;	72	9	19
Середнє значення		59	23	18

Chapter «Pedagogical sciences»

(Закінчення Опитувальника 1)

4) мотивів зовнішньої привабливості професійної діяльності:				
4.1	досить довга літня відпустка;	31	63	6
4.2	досить високий соціальний статус;	25	44	31
4.3	широкі, цікаві соціальні контакти та зв'язки;	50	25	25
4.4	задовільний розмір заробітної плати;	31	50	19
4.5	забезпеченість стабільного майбутнього;	44	56	0
4.6	професійна діяльність не викликає особливого перевтомлення.	13	69	18
Середнє значення		32	51	17

Результати аналізу особливостей розвитку на констатувальному етапі експерименту узагальнено в таблиці 1.

Таблиця 1

Співвідношення рівнів розвитку мотивації управлінсько-педагогічної діяльності майбутніх фахівців дошкільної освіти щодо формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку на констатувальному етапі експерименту (в %)

№ з/п	Групи мотивів	Рівні розвитку мотивації управлінсько-педагогічної діяльності студентів спеціальності 012 «Дошкільна освіта» другого (магістерського) рівня вищої освіти щодо формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку (в %)		
		високий	середній	низький
1.	Соціальні	41	56	3
2.	Професійні	51	38	11
3.	Особистісного розвитку	59	23	18
4.	Зовнішньої привабливості професійної діяльності	32	51	17
Середнє значення		46	42	12

Таким чином, як видно з таблиці, високий рівень розвитку мотивації управлінсько-педагогічної діяльності майбутніх фахівців дошкільної освіти щодо формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку був виявлений у 46 % студентів; середній

рівень – у 42 % майбутніх фахівців; низький рівень – у 12 % майбутніх фахівців дошкільної освіти. Виявлення різного рівня розвитку мотивів управлінсько-педагогічної діяльності майбутніх фахівців дошкільної освіти з формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку дозволяє визначити подальші перспективи їх ефективного розвитку.

Особливості розвитку управлінсько-педагогічних знань, умінь, навичок майбутніх фахівців визначалися на основі спостережень експертів (директорів, вихователів-методистів, вихователів закладів дошкільної освіти; викладачів закладу вищої педагогічної освіти спеціальності 012 «Дошкільна освіта») за управлінсько-педагогічною діяльністю студентів у період виробничої безвідривної, навчальної, виробничої практик студентів в групах дітей раннього віку.

Результати спостережень експертів представлено в опитувальнику 2.

Зміст опитувальника для експертів було визначено таким чином:

«Шановний колего-експерте!

Просимо Вас узяти участь у дослідженні проблеми «Становлення готовності майбутніх фахівців дошкільної освіти до формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку». Ваша діяльність сприятиме розробці нових навчальних планів, робочих програм навчальних дисциплін (РПНД) для ефективної підготовки фахівців у галузі дошкільної освіти.

Інструкція: «Необхідно визначити в процесі спостереження за діяльністю майбутніх фахівців дошкільної освіти (студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта другого (магістерського) рівня вищої освіти) у період їх виробничої безвідривної, навчальної, виробничої практик в групах дітей раннього віку рівень розвитку їх управлінсько-педагогічних знань, умінь, навичок у межах компетентностей, визначених у професійному стандарті керівника (директора) закладу дошкільної освіти) [12].

Дякуємо за співпрацю!»

Результати дослідження особливостей розвитку управлінсько-педагогічних знань, умінь, навичок майбутніх фахівців дошкільної освіти в межах визначених компетентностей на констатувальному етапі експерименту узагальнено в таблиці 2.

№ з/п	Зміст управлінсько-педагогічних знань, умінь, навичок студентів спеціальності 012 «Дошкільна освіта» другого (магістерського) рівня вищої освіти щодо формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку в межах визначених професійних компетентностей	Рівні розвитку управлінсько-педагогічних знань, умінь, навичок студентів спеціальності 012 «Дошкільна освіта» другого (магістерського) рівня вищої освіти щодо формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку в межах визначених професійних компетентностей (в %)		
		високий	середній	низький
1) доров'язбережувальної компетентності:				
1.1	організовувати міжвідомчу взаємодію ЗДО з іншими органами і службами щодо захисту прав дітей раннього віку з метою попередження та подолання фізичного, психологічного, емоційного насильства та булінгу в процесі формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку;	27	51	22
1.2	планувати й забезпечувати ефективну діяльність психологічної служби та соціально-педагогічного патронажу в процесі формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку;	23	49	28
Середнє значення		25	50	25
2) проєктувальної компетентності:				
2.1	аналізувати ефективність проєктування та організації освітнього розвивального простору для формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку з урахуванням принципів універсального дизайну;	19	45	36

(Продовження Опитувальника 2)

2.2	організувати безпечний освітній простір з урахуванням санітарно-гігієнічних вимог для формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку;	21	47	32
2.3	проектувати освітній простір для формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку з урахуванням їх вікових особливостей, психічного розвитку та потреб;	24	39	37
	Середнє значення	21	44	35
3) організаційно-методичної компетентності:				
3.1	організувати освітній процес з формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку згідно з вимогами законодавчих і нормативно-правових документів у галузі дошкільної освіти;	21	55	24
3.2	реалізувати освітній процес з формування основ соціально-громадянської компетентності у відповідності до принципів та цінностей освіти дітей раннього віку;	23	51	26
3.3	обирати та застосовувати ефективні методи, форми та засоби організації особистісно-орієнтованого освітнього простору для формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку;	19	48	33
3.4	здійснювати управління освітніми проєктами для формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку;	18	47	29

Chapter «Pedagogical sciences»

(Продовження Опитувальника 2)

3.5	обирати адекватні критерії вивчення та оцінювання управлінських та освітніх процесів для ефективного формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку;	16	47	37
3.6	створювати умови для ефективної взаємодії колективу ЗДО з представниками різних соціальних інституцій для формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку;	24	45	31
3.7	використовувати ефективні форми, методи організації методичної підтримки, супроводу педагогів для вдосконалення їх здатності до формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку;	25	41	34
	Середнє значення	21	48	31
4) комунікативної компетентності:				
4.1	організувати та здійснювати комунікацію всіх учасників освітньої взаємодії з формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку;	25	48	27
4.2	використовувати техніки ефективних та антикризових комунікацій в освітній взаємодії з формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку;	16	38	46
4.3	обирати та використовувати оптимальні канали комунікації всіх учасників освітньої взаємодії з формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку в залежності від її цілей;	22	49	29

(Продовження Опитувальника 2)

4.4	комунікувати з батьками як з рівноправними учасниками процесу формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку;	26	46	28
4.5	організувати та здійснювати ефективні комунікації з органами місцевої влади в сфері управління освітою дітей раннього віку, іншими організаціями, представниками різних професійних груп та громади відповідно до їхньої компетенції з метою формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку;	9	37	54
	Середнє значення	19	44	37
5) лідерської компетентності:				
5.1	здійснювати освітній маркетинг з проблеми формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку;	12	43	45
5.2	володіти техніками й методиками вербальної та невербальної демонстрації власної особистості в процесі освітньої взаємодії з формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку;	11	40	49
5.3	представляти заклад дошкільної освіти, використовуючи сучасні маркетингові комунікації й технології для формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку;	9	38	53
	Середнє значення	11	40	49

(Закінчення Опитувальника 2)

б) нормативно-правової компетентності:				
6.1	здійснювати управлінсько-педагогічну діяльність стосовно формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку згідно з вимогами законодавчої й нормативно-правової бази України.	18	53	29
	Середнє значення	18	53	29

Таблиця 2

Співвідношення рівнів розвитку знань, умінь, навичок майбутніх фахівців дошкільної освіти з формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку на констатувальному етапі експерименту (в %)

№ з/п	Професійні компетентності	Рівні розвитку управлінсько-педагогічних знань, умінь, навичок студентів спеціальності 012 «Дошкільна освіта» другого (магістерського) рівня вищої освіти щодо формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку в межах означених професійних компетентностей (в %)		
		високий	середній	низький
1.	Здоров'язбережувальна компетентність	25	50	25
2.	Проектувальна компетентність	21	44	35
3.	Організаційно-методична компетентність	21	48	31
4.	Комунікативна компетентність	19	44	37
5.	Лідерська компетентність	11	40	49
6.	Нормативно-правова компетентність	18	53	29
	Середнє значення	19	47	34

На засадах аналізу результатів опитування, представлених в таблиці, є можливість констатувати, що високий рівень розвитку сформованості знань, умінь, навичок майбутніх фахівців дошкільної освіти з формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку був виявлений у 19 % студентів; середній рівень – у 47 % майбутніх фахівців; низький рівень – у 34 % майбутніх фахівців дошкільної освіти.

Аналіз результатів вивчення стану сформованості основних компонентів (мотиваційного; когнітивно-діяльнісного) готовності майбутніх фахівців дошкільної освіти до формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку узагальнено в таблиці 3.

Таблиця 3

Співвідношення рівнів розвитку компонентів готовності майбутніх фахівців дошкільної освіти до формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку на етапі констатувального експерименту

№ з/п	Компоненти готовності майбутніх фахівців дошкільної освіти до формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку	Рівні розвитку компонентів готовності майбутніх фахівців дошкільної освіти до формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку на етапі констатувального експерименту (в %)		
		високий	середній	низький
1.	Мотиваційний (мотиви управлінсько-педагогічної діяльності)	46	42	12
2.	Когнітивно-діяльнісний (управлінсько-педагогічні знання, уміння, навички)	19	47	34

Таким чином, аналіз результатів констатувального етапу експерименту дозволяє підтвердити актуальність проблеми дослідження та визначити подальші перспективи ефективного формування досліджуваної готовності студентів-магістрантів в сукупності її компонентів.

4. Висновки

Таким чином, в дослідженні визначено актуальність проблеми становлення готовності майбутніх фахівців дошкільної освіти до формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього

віку. Акцентовано увагу на важливості вивчення феномену раннього дитинства, становлення всебічно, гармонійно розвиненої особистості дитини саме на ранніх етапах її розвитку, що зумовлює необхідність забезпечення якості професійної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти, зокрема становлення їх готовності до формування означеної компетентності малюків.

Коротко схарактеризовано сутність ряду наукових робіт, які стосуються досліджуваної проблеми. Визначено мету й завдання дослідження. Окреслено його методологічні, теоретичні, методичні основи.

Розкрито особливості психічного, емоційного розвитку дітей раннього віку, їх самооцінки, самосвідомості, які зумовлюють можливість формування основ їх соціально-громадянської компетентності в сукупності її компонентів (ціннісно-мотиваційного, когнітивного, діяльнісного, емоційного).

Схарактеризовано певні негативні тенденції освітньої взаємодії, спілкування вихователів з дітьми (авторитарний стиль спілкування; переважання групових форм діяльності з малюками; діалоговий формат міжособистісної взаємодії; домінування негативних оціночних впливів на відміну від позитивного оцінювання діяльності дітей; перенесення методики виховання дітей більш старшого дошкільного віку в освітній процес малюків тощо).

Окреслено підходи до визначення змісту управлінсько-педагогічної компетентності майбутніх фахівців дошкільної освіти. Визначено складові досліджуваної компетентності (здоров'язбережувальна, проєктувальна, організаційно-методична, комунікативна, лідерська, нормативно-правова) за професійним стандартом «Керівник (директор) закладу дошкільної освіти».

На засадах аналізу результатів теоретико-методологічних, методичних засад дослідження здійснено констатувальний етап експериментальної частини дослідження. Для вивчення стану сформованості готовності майбутніх фахівців дошкільної освіти до формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку досліджено особливості розвитку компонентів досліджуваної готовності: мотиваційного (мотивації управлінсько-педагогічної діяльності студентів з формування означеної компетентності малюків у межах визначених груп мотивів – соціальних, професійних, особистісного

розвитку, зовнішньої привабливості управлінської діяльності тощо) та когнітивно-діяльнісного (управлінсько-педагогічних знань, умінь, навичок у межах компетентностей, окреслених на засадах професійного стандарту керівника (директора) закладу дошкільної освіти). Аналіз результатів констатувального етапу експерименту дозволяє підтвердити актуальність проблеми дослідження та визначити подальші перспективи ефективного формування досліджуваної готовності в сукупності її компонентів. Подальших наукових розвідок потребує визначення й перевірка ефективності педагогічного супроводу становлення готовності майбутніх фахівців дошкільної освіти до формування основ соціально-громадянської компетентності дітей раннього віку.

Список літератури:

1. Бурковська О. Цілісний підхід до розвитку і виховання наймолодших. *Дошкільне виховання*. 2010. № 6. С. 10–12.
2. Васильченко Л. В. Формування управлінської культури керівника школи в системі післядипломної педагогічної освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Запоріжжя, 2006. 278 с.
3. Гавриш Н. Знайоме невідоме покоління, або Хто ти, малюку? *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2018. № 10. С. 4–10.
4. Гавриш Н. Лідерство – риса активних, або як і навіщо плекати лідерів змалку. *Дошкільне виховання*. 2017. № 3. С. 2–7.
5. Губа А. В. Теоретико-методичні засади формування управлінської культури вчителя – майбутнього менеджера освіти : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Луганськ, 2010. 512 с.
6. Карамушка Л. М. Психологія управління закладами середньої освіти : монографія. Київ : Ніка-Центр, 2000. 332 с.
7. Коломінський Н. Л. Психологія менеджменту в освіті (соціально-психологічний аспект) : монографія. Київ : МАУП, 2000. 286 с.
8. Кононко О. Особистісне зростання в ранньому віці: суть та умови сприяння. *Дошкільне виховання*. 2006. № 10. С. 3–6.
9. Королюк С. В. Розвиток управлінської культури керівників загальноосвітнього навчального закладу в процесі підвищення кваліфікації : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 2005. 237 арк.
10. Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція : наказ Міністерства освіти і науки України № 33 від 12.01.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0615736-12#Text> (дата звернення: 17.06.2023).
11. Про затвердження професійного стандарту «Вихователь закладу дошкільної освіти» : наказ Міністерства освіти і науки України № 755-21 від 19 жовтня 2021 р. URL: <https://document.vobu.ua/doc/7529> (дата звернення: 17.06.2023).

12. Про затвердження професійного стандарту «Керівник (директор) закладу дошкільної освіти»: наказ Міністерства освіти і науки № 620-21 від 28 вересня 2021 р. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-profesijnogo-standartu-kerivnik-direktor-zakladu-doshkilnoyi-osviti> (дата звернення: 23.07.2023).

13. Розвиваємо, навчаємо, виховуємо дитину третього року життя : метод. посіб. / [Кузьмук Л. І. та ін.] ; за ред. Т. І. Поніманської. Київ : Видав. дім «Слово», 2013. 568 с.

14. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія : навч. посіб. 2-ге вид., доповн. Київ : Академвидав, 2011. 384 с. (Серія «Альма-матер»).

References:

1. Burkovska O. (2010). Tsilisnyi pidkhid do rozvytku i vykhovannia naimolodshykh [A Holistic Approach to the Development and Education of the Youngest]. *Doshkilne vykhovannia*, no. 6, pp. 10–12. (in Ukrainian)

2. Vasylychenko L. V. (2006). Formuvannia upravlinskoï kultury kerivnyka shkoly v systemi pislidyplomnoi pedahohichnoï osvity [Formation of Management Culture of the Head of the School in the System of Postgraduate Pedagogical Education]: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04. Zaporizhzhia. (in Ukrainian)

3. Havrysh N. (2018). Znaiome nevidome pokolinnia, abo khto ty, maliuku? [Familiar Unknown Generation, or Who are you, Kid?]. *Doshkilne vykhovannia*, no. 10, pp. 4–10. (in Ukrainian)

4. Havrysh N. (2017). Liderstvo – rysa aktyvnykh, abo yak i navishcho plekaty lideriv zmalku [Leadership is a Trait of the Active, or how and why to Nurture Leaders from an Early Ege]. *Doshkilne vykhovannia*, no. 3, pp. 2–7. (in Ukrainian)

5. Huba A. V. (2010). Teoretyko-metodychni zasady formuvannia upravlinskoï kultury vchytelia – maibutnoho menedzhera osvity [Theoretical and Methodological Principles of the Formation of Management Culture of the Teacher – the Future Manager of Education]: dys. ... d-ra ped. nauk: 13.00.04. Luhansk. (in Ukrainian)

6. Karamushka L. M. (2000). Psykholohiia upravlinnia zakladamy serednoi osvity [Psychology of Management of Secondary Education Institutions: Monograph]. Kyiv: "Nika-Tsentr". (in Ukrainian)

7. Kolomynskyi N. L. (2000). Psykholohiia menedzhmentu v osviti (sotsialno-psykholohichniy aspekt) [Psychology of Management in Education (Social-Psychological Aspect): monograph]. Kyiv: "MAUP". (in Ukrainian)

8. Konoiko O. (2006). Osobystisne zrostantia v rannomu vitsi: sut ta umovy spriannia [Personal growth at an Early age: the Essence and Conditions of Promotion]. *Doshkilne vykhovannia*, no. 6, pp. 3–6. (in Ukrainian)

9. Koroliuk S. V. (2005). Rozvytok upravlinskoï kultury kerivnykiv zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu v protsesi pidvyshchennia kvalifikatsii [Development of Managerial Culture of General Educational Institution Managers in the Process of Professional Development]: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.01. Kyiv. (in Ukrainian)

10. Pro zatverdzhennia Bazovoho komponenta doshkilnoi osvity (Derzhavnoho standartu doshkilnoi osvity) nova redaktsiia: nakaz Ministerstva osvity i nauky

Ukrainy № 33 vid 12.01.2021 r. [On the Approval of the Basic Component of Preschool Education (State Standard of Preschool Education) new version: Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 33 of 12.01.2021]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0615736-12> (accessed June 17, 2022).

11. Pro zatverdzhennia profesiinoho standartu "Vykhovatel zakladu doshkilnoi osvity": nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy № 755-21 vid 19 zhovtnia 2021 r. [On the Approval of the Professional Standard "Teacher of a Preschool Education Institution": Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 755-21 of October 19, 2021]. Available at: <https://document.vobu.ua/doc/7529> (accessed June 23, 2023).

12. Pro zatverdzhennia profesiinoho standartu "Kerivnyk (dyrektor) zakladu doshkilnoi osvity": nakaz Ministerstva osvity i nauky № 620-21 vid 28 veresnia 2021 r. [On the Approval of the Professional standard "Head (director) of a Preschool Education Institution": Order of the Ministry of Education and Science No. 620-21 dated September 28, 2021]. Available at: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-profesijnogo-standartu-kerivnik-direktor-zakladu-doshkilnoyi-osviti> (accessed June 23, 2023).

13. Ponimanska T. I. (Eds.) (2013). Rozvyvaiemo, navchaimo, vykhovuemo dytynu tretoho roku zhyttia [We develop, each, raise a Child of the third Year of Life]. Kyiv: "Vydav. dim "Slovo". (in Ukrainian)

14. Savchyn M. V., Vasylenko L. P. (2011). Vikova psykholohiia [Age Psychology]. Kyiv: "Akademydav". (in Ukrainian)